

Så blev Europas te

Det är svårt att tänka sig Usama bin Ladin som barnbokshjälte om ett par hundra år. Men Karibiens sjörövare har blivit det postumt. De spred skräck och ödeläggelse – sin tids terrorister – och skyddades ibland av skrupelfria monarker. De var sin tids grus i det internationella politiska maskineriet.

TEXT: LARS FIMMERSTAD

Det stolta Spanien och det sjökunniga Portugal kom först ut på världshaven och blev de första européerna som lade under sig stora delar av världen bortom haven. De inledde den globaliseringsprocess under västerländsk dominans som fortfarande pågår.

Snart efter Columbus upptäckt av Amerika hade det europeiska racet för att erövra världen börjat med att portugiserna seglat runt Godahoppssudden och knutit ihop handelsvägarna i Europa och Asien.

Men vid Europas Atlantkust låg ju också två andra stora kustnationer: England och Frankrike. Att England med tiden också skulle bli en sjömaktt vet vi. Men Frankrike – som också har en lång kust mot västerhavet Där fanns det också en sjöfarande befolkning. I våra historieböcker söker vi förgäves efter större franska kolonialföretag på andra sidan haven under det 1500-tal då arroganta européer planterade sina hemländers flaggor på fjärran kuster.

Inte heller det senare så mäktiga England fanns bland de första koloniserarna. Men naturen hatar tomrum – givetvis kastade man lystna blickar från även engelska och franska hamnar på den nya världens rikedomar.

Dyrt att utrusta fartyg

De franska sjöfararna stannade ingalunda kring de egna kusterna. Franska fiskare från Bretagne hade förmodligen redan börjat fiska torsk utanför New Foundlands kuster före Columbus, men bevarat hemligheten om dessa rika fiskevatten för sig själva. Möjligen sällskapade de med portugisiska och engelska fiskare.

De spanska och portugisiska kolonisationsföretagen var statligt finansierade och dirigerade företag i stor skala – fransmännen och engelsmännen fick nöja sig med privat företagsamhet. Det betydde i klarspråk – sjöröveri.

Knappt hade det väldiga spanska väldet börjat sända sin aldrig sinande ström av karaveller fullastade med guld, ädla stenar och dyra kolonialvaror från Syd- och Mellanamerika, förrän franska och engelska redare började investera i att skicka ut kaparexpeditioner i Atlanten och Karibien.

"Havens patrask" kallades dessa sjörövare. Men de som skickade ut dem var inget patrask. Det var dyrt att utrusta fartyg med kanoner och stridsdugligt folk, sjöröveriet finansierades av män med förtärlig livsstil från slott längs Atlantkusten. Många av Englands mäktigaste adelsfamiljer grundade sina förmögenheter genom att från sina kustnära slott investera i kaparexpeditioner.

Det spanska väldet var under 1500-talet den totalt dominerande stormakten i den västra hemisfären. Det var riket där "solen aldrig gick ner". Dess flotta hade ingen jämbördig medtävlare. Den engelska kronan förfogade inte över någon statligt understödd sjömaktt.

Frankrike var en kontinentalmakt vars långa landgränser ständigt måste försvaras till ruinerande kostnader. Alla grannar ville stycka upp Frankrike.

De franska kungarna förmådde därför inte att systematiskt rikta sitt intresse mot företag bortom haven. Dessutom var både England och Frankrike

sönderslitna av religionskrig. Reformationen katastrof delade båda länderna i två oförsonliga läger som krigade och massakerade, övervakade av monarker som vacklade än mot det ena och än mot det andra läget och hade liten tid över för utåtriktad verksamhet som kolonialföretag.

Den franske historikern Michel Le Bris har i ett spännande nyutkommet verk *D'or, de réves et de sang* visat att sjörövarna inte var någon pittoresk foreteelse i marginalen. De var tvärtom lika insnärjda i 1500-talets makt- och religionsstrider som terrorismen i dagens världspolitik.

Sjörövarna var oftast protestanter och sågs i breda upproriska läger som kämpar i striden mot det ärkekatolska Spanien där ingen protestant lyckades sticka upp mot El Rey Catolico, den katolske monarken, en äretitel förlänad av påven.

Lovade att ingripa

Sjörövarna blev därför under 1500-talet en ständig källa till diplomatiska och krigiska förvecklingar mellan det spanska väldet å ena sidan och England och Frankrike å den andra.

Officiellt tvådde de franska kungarna och Elisabet I, 1500-talets långvarigaste regent i England, sina händer och lovade att ingripa mot piraterna. I hemlighet stödde de dem ofta, eller blundade villigt när kaparfartyg efter lyckade expeditioner landade med sagolika rikedomar till hemmahammarna.

Den cyniska jungfrudrottningen Elisabet satte själv gärna en slant, för att inte säga en förmögenhet, då och då i något särskilt lovande kaparföretag. Men gentemot den spanske ambassadören hävdade hon förtörnat sin oskuld. Le Bris har funnit att under andra hälften av 1500-talet handlade större delen av den bevarade diplomatiska korrespondensen mellan de spanska och engelska monarkerna om sjöröveriet. Ständiga spanska protester, ständiga engelska förnekanden och löften om ingripande mot de seglande skurkarna.

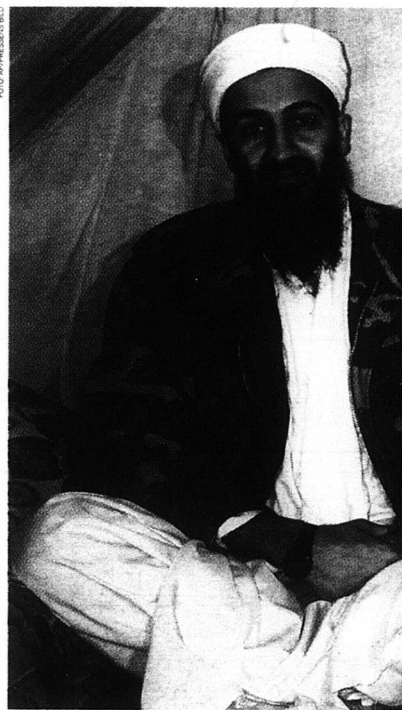
Elisabets exempel följdes i smyg av de ledande adelsmännen vid hennes hov. Många av de elisabetanska slott som i dag väcker turisternas beundran, många av de ätter som strålat från de engelska historieböckernas sidor är grundade på sjöröveri. England var i själva verket sjörövarnästet, skurkstaten skulle vi säga, som först med tiden avancerade till imperium.

Partners växlades oupphörligen

Europeisk maktpolitik under 1500-talet var en trasslig härva som får dagens Mellanöstern-problematik att framstå som nästan rätlinjig och överblickbar. De ledande makterna Spanien, Frankrike och England – med påven som matchdomare och joker i leken – befann sig i en aldrig avslutad dans av allianser där partnerna växades oupphörligen. Gärdagens vän blev dagens fiende i ett spel där alla försökte uppnå situationen tvåslår-den-tredje, för att dristigt förenkla matematiken till Atlantstaterna.

Men även när Frankrike eller England för tillfället var i förbund med Spanien, eller åtminstone i ett tillstånd av skör fred, kunde inte deras stryande hålla fingrarna borta från det lönande sjöröveriet.

FOTO: AP/PRESSER BIL

Kommer Usama bin Ladin att bli barnbokshjälte om hundr...

Piratföretag var våghalsiga investeringar. Sannolikheten för att de kringirrande eskadrarna av sjörövare gick under eller massakerades av spanjorerna var stor. Men när expeditionerna gick bra, kunde fartyg nedtyngda till vattenlinjen av ofantliga skatter ge tusentals procents utdelning på insatt kapital. Beroende på de utrikespolitiska konjunkturerna, fördes skatterna ibland i land i undanskymda vikar för vidare transport till finansärens slott, där ett bullrigt festande utbröt, ibland för fulla segel in i Bristols hamn inför jublande folkmassor.

Officiellt kaparbrev önskades

Fransmännen var först ut så snart Amerika upptäcktes och ännu vittnar ståtliga palats i städerna längs den franska Atlantkusten från Bordeaux till St Malo och La Rochelle i norr om vilka förmögenheter som kunde skapas.

Men för engelsmännen blev den andra halvan av 1500-talet den period då sjörövarna skulle inleda utvecklingen mot det brittiska väldet över haven och i förlängningen imperiet.

Helst ville sjörövarna få ett officiellt kaparbrev och lagligen ägna sig åt sin lönsamma verksamhet som fribytare. Det gick bra under krigstider – och de var inte sällsynta. Två gånger skickade Filip II väldiga flottor mot England för att sätta stopp på den gryende sjömakterns uppstudsighet, den andra, den så kallade ööverninneliga armadan, var det hittills största marina företaget i historien i vår del av världen.

När den spanska armadan hade satt segel 1588 efter år av förberedelser upphöjdes de engelska piraterna från skamset understödda terrorister till officiellt erkända sjökrigare. Den namnkunnigaste och mest framgångsrika av dem var Francis Drake, som tidigare gett drottningen tusenfaldig utdelning på de 1 000 pund hon i smyg satsat i den mest berömda av hans expeditioner, ett plundringståg som också blev den första engelska världsomseglingen.

Efter inledande motgångar på östra sidan av

HISTORIA

D'or, de réves et de sang

Michel Le Bris